

I. I. Ратовський

ОДЕСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО АКАДЕМІКА Л. В. ГРОМАШЕВСЬКОГО

Ключові слова: Л. В. Громашевський, епідеміологія, Одеський медичний інститут, академік.

Ключевые слова: Л. В. Громашевский, эпидемиология, Одесский медицинский институт, академик.

Key words: L. W. Gromashewskiy, epidemiology, cholera, Odessa medical institute, academic.

Лев Васильович Громашевський народився 14 жовтня (1 жовтня по старому стилю) 1887 р. в м. Миколаєві [9, с. 242].

Батько — Василь Львович Громашевський, морський офіцер, понад 20 років прослужив у добровільному флоті і вийшов у відставку в 1906 р., після російсько-японської війни, в якій брав участь на кораблі «Владимир», що входив до складу 2-ї Тихookeанської ескадри.

Мати — Ганна Сергіївна, по професії вчителька, випускниця Смольного інституту, до своєї смерті в 1917 р. займалася педагогічною діяльністю. Батьки Л. В. Громашевського переїхали на постійне проживання до Одеси, коли він був ще дитиною. Початкову підготовку отримав у дома; потім поступив в Одеську гімназію, перейшов у 3-тю Одеську гімназію, яку закінчив в 1904 р. [8, с. 194–195].

Зберігся унікальний документ тих років — щоденник Л. В. Громашевского-гімназиста, який є свідоцтвом його стрімкого духовного зростання і цивільного змужніння.

Закінчивши гімназію, Л. В. Громашевський вирішив вступити до Петербурзького інституту шляхів сполучення, але, не витримавши екзамену з малювання, вимушений був повернутися до Одеси і відразу ж поступив на математичний факультет Новоросійського (Одеського) університету [2, с. 1344].

У 1906 р. він став студентом медичного факультету. Тяга молодого випускника гімназії до точних наук — математики, фізики, механіки і згодом знадобилися йому при формуванні основних законів епідеміології.

Формуванню передових суспільних поглядів молодого студента-медика сприяли лікарська преса і публіцистика того

часу, що викривали беззаконня і свавілля, експлуатацію і страхітливі умови праці і побуту робочих і селян.

Влітку 1910 р. на території Російської імперії спалахнула епідемія холери. Л. В. Громашевський, до цього часу закінчив четвертий курс медичного факультету, поїхав до Херсона, де разом із земськими лікарями взяв активну участь у боротьбі з холерою. Це була перша проба сил майбутнього лікаря, починаючого усвідомлювати своє медичне і цивільне визнання [1, с. 7–8].

Навесні 1911 р. в Харбіні відбулася знаменна зустріч тих, кому довелося стати основоположниками радянської епідеміологічної науки, — Л. В. Громашевського і Д. К. Заболотного, професора кафедри бактеріології Петербурзького жіночого медичного інституту, що очолював російський протичумний загін у Маньчжурії. Це знайомство незабаром переросло в ширу дружбу, що продовжувалася аж до останніх днів життя Д. К. Заболотного [8, с. 194–195].

З 1918 р. працює асистентом у Д. К. Заболотного.

Одеський період життя і творчості Л. В. Громашевського виявився одним з найбільш яскравих і плідних. У віці 30–40 років він визначився як видатний вчений-епідеміолог, педагог і організатор охорони здоров'я.

Справедливо вважається засновником епідеміологічної школи. Ним були сформульовані основні положення епідеміології і особливо методологічні основи загальної епідеміології, які зберігаються і отримують подальший розвиток в роботах його численних учнів і послідовників, а діяльність органів охорони здоров'я по профілактиці і боротьбі з інфекційними захворюваннями міцно спирається на наукову основу, в розробці якої видатну роль відіграли праці цього великого вченого.

У 1910 р., Лева Васильовича двічі заарештовували царські органи влади. Перший раз він був затриманий поліцією в листопаді під час страйку, організованого студентами університету, але незабаром був звільнений [13, с. 144].

У 1911 р. Л. В. Громашевський звернувся з проханням замінити йому засилання в місто Архангельськ поїздкою до Маньчжурії, де на території Східно-Китайської залізниці (КЦДД), належній Росії, спалахнула велика епідемія чуми. Прохання було задоволене, і Лев Васильович іде до Маньчжурії. Епідемія

чуми в Маньчжурії почалася влітку 1910 р. у прикордонних із Забайкальєм районах Китаю. Восени цього року виникла велика епідемія на станції Маньчжурія.

Для Лева Васильовича Громашевського це було велике епідеміологічне хрещення. У Маньчжурії він познайомився з Д. К. Заболотним, що відіграв згодом велику роль в його науковому розвитку. За участь в боротьбі з епідемією чуми, по клопотанню правління Східно-Китайської залізниці, Л. В. Громашевському було дозволено складання державного іспиту по курсу медичного факультету, який він успішно здав восени 1912 р., отримавши диплом лікаря з відзнакою. Після отримання лікарського диплома Лев Васильович працює епідемічним лікарем у земських губерніях [9, с. 242].

Л. В. Громашевський прийняв одеську дезинфекційну камеру 14 березня 1918 р. Уявившись за керівництво дезинфекційною камерою, Лев Васильович відразу взявся за перебудову і перетворення її в дезинфекційну станцію — протиепідемічну установу з досить широким колом обов'язків.

Робота міської дезинфекційної станції протікала в надзвичайно важких умовах. У 1918 р. після великої перерви в Одесі з'явилися холера. Епідемія 1918 р. продовжувалася з серпня по листопад. За цей час захворіло 221 і померло 129 чоловік. Холерна епідемія поновилася влітку 1919 р., цього разу захворіло 4279 чоловік. Епідемії мали місце також в 1920 і 1921 р. Але особливо великою була епідемія холери в Одесі в 1922 р. Епідемія почалася в останню декаду квітня і тривала до 30 вересня. За цей час захворіло холерою 9935 чоловік. Небувалого розмаху досягли епідемії паразитарних тифів. У 1917 р. захворіло висипним тифом в Одесі 24,8 на 10 000 населення. В період інтервенції і громадянської війни захворюваність починає швидко рости, і в 1919 р. вона досягла гіантської цифри — 469,9 на 10 000 [13, с. 143].

Л. В. Громашевський зумів так організувати роботу, що співробітники дезостанції не тільки проводили велику роботу, але і зібрали цікаві наукові матеріали, опубліковані у двох збірках: «Звітна збірка Одеської дезинфекційної станції. За п'ять років (1918–1922)», Одеса, 1925 і «Звітна збірка дезинфекційної станції Одеського губздраввідділу за 1923 рік», Одеса, 1926, що вийшли за редакцією Л. В. Громашевського [10, с. 1344].

12 червня 1920 р. вчена рада Одеської медичної академії розглянула пропозицію Заболотного і рекомендацію Наркомпроса і ухвалила: «Відкрити негайно обов'язковий курс по епідеміології і просити Д. К. Заболотного узяти на себе працю читання лекцій з цього курсу».

У 1920 р. штати кафедри складалися із завідувача Д. К. Заболотного і двох старших асистентів — Л. В. Громашевського і М. І. Соловйова, вибраних на ці посади в листопаді 1920 р., і які стали потім гордістю радянської медичної науки [5, с. 94].

У 1922/23 н. р. загальну епідеміологію почали викладати на 3 і 4 курсах, а приватну — на 5. Курс загальної епідеміології, на який під час роботи на кафедрі Л. В. Громашевського відводилося 90 годин, складався з лекцій, семінарських занять і екскурсій. Програма курсу загальної епідеміології, складена Л. В. Громашевським під спостереженням Д. К. Заболотного, послужила згодом зразком для викладання епідеміології у всіх медичних інститутах нашої країни [1, с. 115].

Ще до призначення завідувачем кафедри епідеміології у жовтні 1921 р. на Лева Васильовича покладається викладання в медичному інституті суспільних наук, а в 1923 р. Л. В. Громашевський організовує кафедру соціальної гігієни, яку очолює одночасно з кафедрою епідеміології до свого від'їзду з Одеси [8, с. 195].

Для Л. В. Громашевського цей період був початком розквіту його творчих сил. По спогадах всіх, хто його знав, у той час він був переповнений енергією і буквально не відав втомі. Він веде велику суспільну роботу і активно бере участь у будівництві радянської охорони здоров'я в Одесі, постійно призначається на керівні посади в міському і губернському апараті. Так, в 1920 р. він виконував обов'язки завідувача міським відділом охорони здоров'я, у 1921 р. завідував відділом медичного утворення Одеського губпрофорба і в цей же час був заступником завідувача губернського відділу охорони здоров'я. Після призначення на посаду ректора медичного інституту Л. В. Громашевський не перериває своїх зв'язків з органами охорони здоров'я і постійно допомагає їм в роботі.

Незважаючи на велику адміністративну, педагогічну і суспільну роботу, Лев Васильович бере участь у науковій роботі. У 1923 р. він очолив створену в медичному інституті незадовго

перед цим Д. К. Заболотним науково-дослідну кафедру профілактичної медицини. Наукові інтереси епідеміологічної секції цієї кафедри і кафедри епідеміології зосереджуються головним чином на розробці питань епідеміології паразитарних тифів, холери [13, с. 145].

У 1923 р. за редакцією Л. В. Громашевського виходить «Звітна збірка дезинфекційної станції Одеського губздоровот за 1918–1922 рр.» У збірці були поміщені статті, в яких висвітлювалась робота Одеської станції дезинсекції, історія її створення, організація дезинфекційної справи в Одесі, боротьба з епідеміями паразитарних тифів. Л. В. Громашевським був написаний докладний огляд діяльності станції з моменту її створення в Одесі («Минуле, сьогодення і майбутнє Одеської дезінфекційної станції») і «Епідеміологічний огляд епідемії висипного тифу в Одесі за час з 15 квітня по 30 червня 1918 р. [11, с. 63].

Одночасно Лев Васильович живо цікавився і питаннями соціальної гігієни. За ініціативою Л. В. Громашевського, при кафедрі соціальної гігієни була організована Рада, що мала за мету розробку заходів щодо охорони здоров'я трудящих і залучення до роботи представників робочих і радянських організацій і клінік соціальних хвороб. У жовтні 1925 р. Л. В. Громашевському привласнена вчена ступінь доктора соціальної медицини, а в 1927 р. Наркомпрос УРСР «зважаючи на наукову і педагогічну кваліфікацію і наукові роботи» затвердив його професором кафедри соціальної гігієни, залишивши штатним професором кафедри епідеміології [12, с. 3–7].

В день 1 травня 1980 р. Л. В. Громашевський помер, не доживши 5 місяців до свого 93-ліття.

Його життя — подвиг в ім'я людей, в ім'я науки.

Л. В. Громашевський прожив довге життя — 93 роки. Мені особисто довелося зустрітися з Левом Васильовичем. Це було в 1973 р., коли я проходив курси удосконалення на кафедрі соціальної гігієни і організації охорони здоров'я Київського медінституту. Мене викликав зав. кафедри професор А. А. Грандо і направив до Лева Васильовича написати рецензію на наукову роботу. Тоді Л. В. Громашевському було 86 років. Зустрів мене підтягнутий, енергійний чоловік, якому можна було дати максимум 70–75 років. Зустрів привітно, розпитував мене, чому

я вибрал для себе медичний профіль — організацію охорони здоров'я. На той час у мене була вже готова кандидатська дисертація, яку я написав на кафедрі ОТМС (організація і тактика медичної служби у Військово-медичній академії ім. С. М. Кірова (Ленінград)), розпитував, хто науковий керівник роботи, хто опонент. Це був академік-епідеміолог В. О. Беляков, з яким Л. В. Громашевський був добре знайомий.

У 2012 р. в жовтні відбудеться 125-та річниця з дня народження академіка, Героя Соціалістичної Праці Л. В. Громашевського.

Місто Одеса шанує пам'ять видатних медиків. У нашому місті є вулиці академіка В. П. Філатова, академіка Д. К. Заболотного, академіка М. А. Ясиновського.

Напевно і Лев Васильович Громашевський теж заслуговує на те, щоб в науково-медичному центрі Півдня України була вулиця, названа його ім'ям.

Джерела та література

1. Беляков В. Д. Учение Л. В. Громашевского об эпид. процессе // Микробиология, эпидемиология, иммунобиология. — 1984. — № 7. — С. 115–118.
2. БМЭ, Громашевский Лев Васильевич, издание третье, том 6, с. 1344. — М., 1977.
3. Громашевский Л. В. Холера в Одессе в 1918–1922 гг. Вып. II — Одесса, 1929, с. 49–78.
4. Громашевский Л. В. Современное состояние проблемы эпидемиологии дизентерии и основные меры борьбы с ней // Вопросы эпидемиологии, микробиологии и инфекционной патологии. — Кипинев, 1974. — № 2. — С. 23–24.
5. Гольд Э. Ю. Вопросы микробиологии, эпидемиологии, иммунобиологии в работах Л. В. Громашевского // Медицинская паразитология и паразитарные болезни. — 1968. — № 1. — С. 94–97.
6. Громашевский Л. В. Общая эпидемиология. — М.: Мед-гиз, 1949. — 320 с.
7. Громашевский Л. В. Избранные труды. — Том 11: Теоретические вопросы эпидемиологии. — К.: Здоров'я, 1987. — 361с.
8. Л. В. Громашевский. К 90-летию со дня рождения // Врачебное дело. — 1977. — № 11. — С. 194–195.
9. К 70-летию Л. В. Громашевского // Медицинская паразитология и паразитарные болезни. — 1958. — № 2. — С. 242.
10. Золотарев А. Е., Ильин И. И., Луки Л. Г. Библиографический словарь профессоров Одесского института имени Н. И. Пирогова (1900–1990). — Одесса: Маяк, 1992. — С. 94.

11. Моргунов И. Н. Л. В. Громашевский — ученый, педагог, общественный деятель. Из истории здравоохранения УССР. — К., 1970. — С. 62–66.
12. Л. В. Громашевский — основоположник советской эпидемиологии. Детские инфекции. — К., 1977. — Вып. 7. — С. 3–7.
13. Гиммельфарб Я. К. Творческий путь Л. В. Громашевского (К 80-летию со дня рождения) // Медицинская паразитология и паразитарные болезни. — 1967. — № 10. — С. 142–146.

Анотації

Ратовський І. І. Одесский период жизни и творчества отечественного академика Л. В. Громашевского.

Л. В. Громашевский (1887–1980 гг.) — великий украинский ученый, творец отечественной научной эпидемиологии, который разработал на ее основе принципы рациональной системы профилактики и борьбы с инфекционными болезнями. С его научными достижениями связаны успехи в борьбе со многими инфекциями на территории СССР, Украины и других стран.

Ratovskiy I. I. Odessa life and creativity of national academician Gromashevskiy L. V.

L. V. Gromashevsky (1887–1980) is a great Ukrainian scientist, creator of the national scientific epidemiology. He worked out its methods and conceptual grounds. A special place in his heritage belongs to the teaching about the mechanism of the transfer of the causative agent of infection thanks to which the theoretical subject became an integral part of the practice of prevention, and control of infections diseases.